

ВНУТРІШНЬОАВТОРСЬКА ВАРІАТИВНІСТЬ РОЗМІРУ РЕЧЕНЬ ЯК ОДНА З ХАРАКТЕРИСТИК ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПИСЬМЕННИКА

У роботі проведено квантитативне дослідження та здійснена характеристика розміру різних синтаксичних структур у творах німецькомовних авторів початку та кінця ХХ століття. У досліджених текстових масивах майже всіх авторів виявлена розбіжність між довжиною простих, складносурядних, складнопідрядних та складних речень ускладненого типу у двох жанрах – романах та оповіданнях, встановлено існування внутрішньоавторської варіативності.

У сфері художньої літератури особливі ознаки мовлення може виявляти і окрема людина – в цьому випадку йдеться про індивідуальний стиль того чи іншого письменника. Авторський стиль – це єдина, неповторна, притаманна тільки цьому автору манера письма, яка допомагає читачеві пізнати глибини літературної мови, зрозуміти твір, його ідею, мету і цінність. Дослідження авторського стилю посідало й посідає одне з цільних місць у сучасному мовознавстві. Зокрема, актуальним залишається вивчення особливостей синтаксичного оформлення тексту того чи іншого автора.

Що стосується проблеми ідіостилу, то в суті своїй вона видається менш складною: незважаючи на відмінність підходів та відсутність сталої позиції як у визначенні істотних рис категорії ідіостилу, так і у вживанні терміна (ідіостиль, ідіолект, стиль, індивідуальний стиль, стильова манера), що легко пояснюється відносною "молодістю" самої проблеми. Літературознавці зазвичай відносять індивідуально-авторський (або індивідуально-художній) стиль до сфери майстерності письменника.

Ідіолект – це сукупність індивідуальних особливостей (професійних, територіальних, психофізичних тощо), що характеризують мову певного індивіда; індивідуальний різновид мови. Індивідуальний стиль – це загальні принципи відбору засобів висловлювання, властиві певному суб'єктові, що характеризують його ідіолект у загальному або його мову в рамках певних мовних жанрів. В.А. Кухаренко підкреслює, що стиль художника є природним відображенням його еволюції та має динамічний, мінливий характер [1: 52]. Індивідуальні художні стилі відрізняються частотністю вживання в них мовних одиниць, а найуживаніші синтаксичні конструкції певним чином характеризують індивідуально-авторський стиль.

Проблема індивідуального авторського стилю детально висвітлюється у працях академіка В.В. Виноградова, В.А. Кухаренко, Я. Ельсберга, О.І. Домашнєва, В.Г. Григор'єва, М.Б. Храпченка та деяких інших. М.Б. Храпченко визначає творчу індивідуальність як особистість письменника в її найважливіших соціально-психологічних особливостях, її бачення і художнє перетворення світу... Якісна визначеність індивідуального стилю виразно проявляється у прийомах, способах komponування літературних творів, у їхній архітектоніці [2:118].

Справді, індивідуально-авторський стиль значною мірою зумовлений характером обдарованості письменника і формується під дією індивідуальних стильових рис, наприклад, складність викладу чи навпаки – простота [3: 63]. Але не можна ігнорувати й об'єктивний бік індивідуально-художнього стилю. Варто враховувати, по-перше, загальний стан літературної мови певної епохи, по-друге, такі важливі обставини, як: а) вид мовлення (усне, письмове); б) форма комунікації (діалог, монолог); в) жанр; г) функція твору і т.д. [4: 145].

Для нас становлять інтерес не лише ті закономірності функціонування мовних засобів у тексті, що формуються в результаті індивідуальних особливостей людини, але й ті, що мають закономірний для даного стилю характер. Саме це вимагає від багатьох лінгвістів віднаходити нові шляхи до вивчення індивідуально-авторського стилю з позиції квантитативної ознаки (типології) тексту. За допомогою статистичних методів індивідуально-авторський стиль досліджували Б.М. Головін, С.В. Грабовська, В.І. Перебийніс, І.І. Прибиток, М. Рюк, І.П. Севбо, В. Фукс, М. Іваницька, Ю. Бойко та інші.

Іноді в окремих творах стиль художника видозмінюється, стаючи адекватним тій чи іншій модифікації стилетворчих факторів, але при цьому єдність художньої закономірності обов'язково зберігається.

Метою нашого дослідження є встановлення існування внутрішньоавторської варіативності в різних жанрах художньої літератури. Матеріалом нашого дослідження стали 14 романів та 27 оповідань письменників: Kafka, F. Das Schloß. Eine kleine Frau. Das Urteil; Keun, I. Das Mädchen, mit dem die Kinder nicht verkehren durften; Das Kunstseidene Mädchen.; Mann, T. Buddenbrooks. Verfall einer Familie. Das Wunderkind. Schwere Stunde.; Tucholsky, Kurt. Schloß Gripsholm. Der kranke Zeisig. Paris 1924-1927, I-IV. Die Erdolchten.; Süskind, P. Das Parfum. Der Kontrabaß. Die Taube; Wolf, C. Nachdenken über Christa T. Kleine "Penthesilea". Nun ja! Das nächste Leben geht aber heute an.; Böll, H. Fürsorgliche Belagerung. Berichte zur Gesinnungslage der Nation. Höflichkeit bei verschiedenen unvermeidlichen Gesetzesübertretungen.; Wohmann, G. Paulinchen war allein zu Haus. Das Trugbild. Die Herrlichkeit des Lebens. Weiße Strickjacken; Ebner, J. Drei Flötentöne. Geschlossene Gesellschaft. Der fremde Jüngling.; Schmidt, Eva. Zwischen der Zeit. Stunde der Liebe. Der Mund des Amerikaners.; Lenz, S. Exerzierplatz. Die Wellen des Balaton. Die Phantasie; Grass G. Meine grüne Wiese: Kurzprosa. Aus dem Tagebuch einer Schnecke. Der Butt.; Kant H. Gold. Der dritte Nagel. Das Impressum. Методом суцільної вибірки із цих творів (з кожної 2 – 5 сторінки) отримано 22624 речень. У кожного з письменників ми досліджували не лише досить великі за обсягом твори (романи), але й коротші (оповідання). Загальна кількість опрацьованих речень, кількість слів,

абсолютна середня довжина речення, максимальна довжина в романі та оповіданнях кожного автора показана в табл. 1.

Таблиця 1.

Структура дослідженої художньої прози з урахуванням довжини речень

Автор	Кількість речень Σ	Кількість слів Σ	\bar{X} довжина речення	Максимальна довжина в романі (к-сть словоформ)	Максимальна довжина в оповіданнях (к-сть словоформ)
Г. Бюль	911	30958	33,98	199	200
К. Вольф	1178	17504	14,86	101	160
Г. Воманн	1583	22450	14,18	137	72
Г. Грасс	1935	28418	14,69	94	80
Й. Ебнер	1168	21549	18,45	101	78
П. Зюскінд	1202	22289	18,54	174	220
Г. Кант	1719	36479	21,22	218	101
Ф. Кафка	1537	28222	18,36	134	128
І. Койн	3079	46443	15,08	139	
З. Ленц	1354	36909	26,60	118	78
Т. Манн	1737	25712	14,80	82	69
К. Тухольський	4160	41451	9,96	68	91
Е. Шмідт	1061	18560	17,49	77	112
\bar{X} у худ. прозі			16,62	218	220

У нашій таблиці \bar{X} – середня величина значень ознаки, Σ – сума отриманих величин у результаті тієї або іншої операції з величинами.

Дані наших подальших обчислень показують, що в цілому романи та оповідання особливих відмінностей у довжині синтаксичних структур не мають, оскільки вони належать до одного функціонального стилю – художньої літератури.

Знайдемо коефіцієнт рангової кореляції для всієї дослідженої літератури. У нашому випадку він дорівнює $\approx 0,098$. Щоб визначити, чи значущий показник рангової кореляції, необхідно звернутися до таблиці критичних значень ρ [7: 164]. З таблиці видно, що величина коефіцієнта залежить від кількості зіставлюваних рядків (n): чим вона більша, тим менш значущий ρ . При $n = 12$ $\rho = 0,58$.

У нашому випадку значення ρ дуже далеке від 0,58, тобто воно несуттєве і вказує на відсутність кореляції, а це підтверджує те, що різні жанри одного функціонального стилю не мають різних відмінностей у довжині речень.

Для нас було цікаво, чи не виявляться відмінності в розмірі речень у різних творах одного автора, адже, як стверджують В. Фляйшер та Г. Міхель, середня довжина речення літературного твору може мати достатньо важливе значення для характеристики стилю письменника [6: 122].

Якщо розглядати абсолютні величини довжини різних синтаксичних структур у романах та оповіданнях кожного з авторів, то майже в кожного з досліджуваних письменників помічено відхилення середньої довжини речень у творах різних жанрів (див. табл. 2).

За допомогою кореляційного аналізу спробуємо виявити наявність спільних тенденцій, які мають зв'язки між досліджуваними величинами нашої вибірки. Зупинимось спочатку на кореляції рангів. Ранг – це порядковий номер варіанти у висхідному (або низхідному) ряду [7: 109]. Ранжування даних табл. 2 допоможе дати відповідь на питання, чи існує відповідність між довжиною речення в романі та оповіданнях у кожного з авторів.

Таблиця 2.

Середня довжина речень у романах та оповіданнях досліджених авторів та ранги за довжиною

Автор	Роман		Оповідання		Різниця рангів d	d^2
	\bar{X} у авторів	Ранг	\bar{X} у авторів	Ранг		
Г. Бюль	35,73	1	29,09	1	0	0
К. Вольф	11,98	11	26,23	2	9	81
Г. Воманн	14,63	9	13,13	11	2	4

Г. Грасс	15,10	7	13,08	12	5	25
Й. Ебнер	17,81	5	20,82	5	0	0
П. Зюскінд	20,30	4	15,64	8	4	16
Г. Кант	21,75	3	19,28	6	3	9
Ф. Кафка	17,37	6	24,46	3	3	9
З. Ленц	31,45	2	14,72	9	7	49
Т. Манн	14,96	8	14,26	10	2	4
К. Тухольський	8,93	12	16,39	7	5	25
Е. Шмідт	14,37	10	21,85	4	6	36
$\Sigma=258$						

Однак за різницею рангів у різних жанрах окремих авторів спостерігаються певні відмінності, найбільші відхилення рангів при порівнянні довжини речень виявились у творах К. Вольф, З. Ленца та Е. Шмідт.

Недолік рангової кореляції полягає насамперед у невисокій точності. Адже враховуються тільки ранги, а ми приписуємо різні ранги величинам незалежно від того, наскільки вони одна від одної відрізняються – лише на одиницю, чи на кілька десятків. Не береться до уваги також істотність або неістотність розходження між тими варіантами, яким ми приписуємо різні ранги. Тому показники рангової кореляції варто використовувати лише як попередню перевірку наведених даних.

Подані в таблиці 2 показники середньої довжини речення є абсолютними величинами і не можуть показати, наскільки значущі відхилення між ними, а також речення якого розміру переважають у романах та оповіданнях кожного письменника. Точніші статистичні обчислення можна отримати використавши критерій χ^2 та коефіцієнт К. Для цього необхідно передати абсолютні величини середньої довжини речень у вигляді підкласів, тобто поділити наявні речення на короткі, середні, довгі та напівдовгі.

Обчисливши значення χ^2 та К для довжини речень у романах та оповіданнях досліджуваних письменників, ми виявили, що в деяких із них існують певні відхилення у вживанні різних за розміром речень в окремих жанрах. Про це свідчить сума χ^2 , яка значно перевищує критичну величину (при $df = 3$ і $P = 0,05$ для наших таблиць критичною та значущою буде сума $\chi^2 = 7,81$, а для $P = 0,01 - \chi^2 = 11,34$) (див. табл. 3).

Таблиця 3.

Обчислення суми χ^2 при порівнянні розміру речень у романах та оповіданнях всіх письменників

Тухольський	Вольф	Ленц	Шмідт	Зюскінд	Кант	Кафка	Ебнер	Манн	Грасс	Бюль	Воманн
400,7	254,3	249	215	107,4	48	46	44	12	13	6,76	5,03

Дуже сильні відхилення встановлено між розміром синтаксичних структур у романі та оповіданнях у К. Тухольського, К. Вольф, З. Ленца, Е. Шмідт та П. Зюскінда, незначні відмінності між розміром речень – у творах різних жанрів Г. Канта, Ф. Кафки, Й. Ебнер, Т. Манна, Г. Грасса. При порівнянні розміру речень у романі та оповіданнях Г. Бюля та Г. Воманн не встановлено статистично значущих величин, оскільки сума χ^2 виявилася нижчою від критичної величини.

Вплив жанру на довжину речень у кожного з досліджуваних авторів та його міру, яку показує К, наведено в табл. 4.

Таблиця 4.

Залежність довжини синтаксичних структур від жанру твору

Автор	Жанр	КР	СР	ДР	НДР
Г. Бюль	роман				+(K = 0,07)
	оповідання				
К. Вольф	роман	+(K = 0,32)			
	оповідання		+(K = 0,13)	+(K = 0,26)	+(K = 0,15)
Г. Воманн	роман				+(K = 0,05)
	оповідання				

Г. Грасс	роман		+(K = 0,06)		
	оповідання	+(K = 0,06)			
Й. Ебнер	роман	+(K = 0,14)			
	оповідання		+(K = 0,14)		
П. Зюскінд	роман		+(K = 0,16)	+(K = 0,12)	
	оповідання	+(K = 0,22)			
Г. Кант	роман	+(K = 0,09)			+(K = 0,01)
	оповідання		+(K = 0,1)	+(K = 0,05)	
Ф. Кафка	роман	+(K = 0,11)			
	оповідання			+(K = 0,12)	+(K = 0,07)
З. Ленц	роман			+(K = 0,29)	+(K = 0,16)
	оповідання	+(K = 0,24)	+(K = 0,14)		
Т. Манн	роман			+(K = 0,06)	
	оповідання		+(K = 0,06)		
К. Тухольський	роман	+(K = 0,21)			
	оповідання		+(K = 0,14)	+(K = 0,14)	+(K = 0,1)
Е. Шмідт	роман	+(K = 0,35)			
	оповідання		+(K = 0,23)	+(K = 0,12)	

Підсумовуючи проведені спостереження, констатуємо наявність відмінностей у розмірі речень у творах різних жанрів одного автора.

Отже, спираючись на думку багатьох лінгвістів і, зокрема, П. Вашака, ми вважаємо, що *індивідуальний стиль є результатом цілої низки різних факторів, які різною мірою формують творче обличчя автора і спрямовують його до певних повторюваних схем* [8: 316]. Якщо вибір, характер вживання відповідних компонентів тексту залишаються стабільними, а частота їх використання у відносно однаковому співвідношенні з іншими компонентами відповідної семантичної групи в текстах даного автора не залежать від ідейної підоснови, художніх рішень, завдань характеризувати оповідача/розповідача/персонажа – слід вважати ці показники об'єктивною характеристикою ідіостилу конкретного автора, а значить, і авторства тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кухаренко В.А. Принципы лингвистического исследования индивидуально-художественного стиля // Сб. научн. тр. – М.: Изд-во МГПИИЯ, 1973. – Вып. 73. – С. 287-293.
2. Храпченко М.Б. Творча індивідуальність письменника і розвиток літератури. – К.: Дніпро, 1976. – 376 с.
3. Сердобинцев Н.Я. Структура стиля и структура стилистики // Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь, 1982. – С. 61-71.
4. Прибыток И.И., Иткина А.Г. Некоторые особенности индивидуально-художественных стилей английских писателей // Специфика и эволюция функциональных стилей. – Пермь, 1979. – С. 144-160.
5. Бойко Ю.П. Варіативність авторського дискурсу при реалізації довжини гіпотаксичних структур // Науковий вісник ЧНУ: Збірник наукових праць. – Вип. 213: Германська філологія. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 57-68.
6. Fleischer W., Michel G. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1979. – 394 S.
7. Перебийніс В.І. Статистичні методи для лінгвістів: Навчальний посібник. – Вінниця: Нова Книга, 2001. – 168 с.
8. Вашак П. Длина слова и длина предложения в текстах одного автора // Вопросы статистической стилистики. – К.: Наукова думка, 1974. – С. 314-329.

Матеріал надійшов до редакції 10.04. 2008 р.

Бухинская Т.В. Внутриаавторская вариативность размеров предложений как одна из характеристик индивидуального стиля писателя.

В работе проведено квантитативное исследование и проведен анализ размера разных синтаксических структур в произведениях немецкоязычных писателей начала и конца XX столетия. В произведениях почти всех авторов выявлены различия между длиной простых, сложносочиненных, сложноподчиненных и

усложненных предложений у двух жанрах – романах и рассказах. В исследованных текстах установлено существование внутриавторской вариативности.

Bukhinska T.V. The Inner Author's Variability of the Sentences Length as One of the Individual Author's Style Characteristics.

The article under discussion deals with the quantitative analysis and characteristics of various syntactic structures in the works by German-speaking writers of the early and late 20th century. Almost all texts under research contain certain length difference between simple, complex, composite and compound sentences. This difference is especially obvious in two literary genres: novels and short stories. The peculiarities of the inner author's variability have been determined.